

İslam Şurası tərəfindən hazırlanan və 1981-ci ildə Parisdə YUNESKO-da keçirilən beynəlxalq konfransda elan edilmiş İnsan Hüquqlarının Ümumislam Bəyannaməsi insan hüquqlarının mühafizəsi sahəsində qəbul edilmiş dəyərli sənədlərdəndir. Həmin bəyannamənin "Yaşamaq hüququ"nu nəzərdə tutan bölməsində meyitə hörmət öz ifadəsini tapmışdır: "İnsanın bədəni həm yaşadığı dövrdə, həm də öləndən sonra müqəddəs və toxunulmazdır. Mömin bəndlərin borcu mərhumu ehtiram göstərilməsinə riayət etməkdən ibarətdir". Beynəlxalq humanitar hüquq dini etiqa-dın qadağan olunmasının yolverilməzliyini elan edir. Hərbi əsirlərin, işğal olunmuş ərazilərdə nəzarət altında saxlanılan mülki şəxslərin öz dini ayinlərində riayət etmələri üçün şərait yaradılması beynəlxalq humanitar hüquqda nəzərdə tutulmuşdur.

Quran ayələrində bu ideyaların mənbəyi öz əksini tapmışdır; "(Ya Məhəmməd!) Haram olan ayda dö-yüş haqqında sənədən soruşanlara söylə: "O ayda döyüşmək böyük günahdır, lakin Allah yolunu (in-sanların üzünə) qapamaq onu in- kar etmək, Məscidülhərama girmə- yə mane olmaq və oradakıları kə- nara çıxarmaq Allah yanında daha böyük günahdır" (əl-Bəqərə surəsi, ayə 217) Müqəddəs aylarda insan- lar biri-birinə hücum etməmək bə- rədə öhdəlik götürür, zorakılıqdan uzaq olurlar. Həmin aylarda toxu- nulmazlığa riayət etmək digər tərə- fin bunu qiymətləndirdiyi vaxta ki- mi vacibdir. Lakin digər tərəf buna əməl etmirsə, müsəlmanlar bütün qüvvə ilə müdafiə olunmaq hüqu- qu və vəzifəsinə malikdirlər. "Allah onlara necə əzab etməsin ki, onlar Məscidi Haramı qadağan edib du- rurlar" (əl-Ənfal surəsi, ayə 34) Si- lahlı münaqişələr zamanı qadın, uşaq, qocalara hörmətlə yanaşıl- ması Qurani-Kərimin tələblərindən olmaqla, islamın yayılmağa başla- dığı ilk illərdə aparılan müharibələr zamanı xəlifələrin sərkərdələrinə verdikləri göstərişlərdə də öz əksi- ni tapmışdır: Hicrətin 8-ci ili baş vermiş Mütə hərbi zamanı Həzrəti Peyğəmbər döyüşçülərinə bu nəsi- həti verdi: "Qadınları, uşaqları, kö- lələri, əsla öldürməyin. Evləri yan-

geyindirin... Onlar da Allahın qul- landır və pis münasibətə layiq de- yillər. Nə zülm edin, nə də zülm görün". İmam Əli bin Əbi Talib Əleyhissəlam zəiflərə, uşaqlara, qadınlara və qocalara mərhəməti dindarlığın xüsusiyyətlərindən he- sab edirdi. "Zəiflərin və ya savaşa- da iştirak etməyən rəqib qadın, yaşlı uşaqların, fermerçi və işçi ki- mi döyüşməyə məcbur edilənlərin öldürülmələrini qadağan etmə, sa- vaş tarixində təkəcə islama məxsus bir xüsusiyyətdir. Nə islamdan qa- baq, nə də ondan sonra heç bir sistem islam kimi rəhmət və ya in- sanpərvərliklə təchiz olunmamış- dır.

Misir valisi Malik ibn əl-Haris əl-Əştərə imam belə bir göstəriş vermişdi: "Düşmənin sənə təklif et- diyi sülhü rədd etmə, Allah bundan razı qalar, - çünki sülhdə sənənin dö- yüşçülərin üçün dinclik, qayğıların üçün rahatlıq, ölkən üçün əmin- amanlıq var". İslam insanlar ara- sındakı mövcud təbii irqi, milli fərqləri, dil, adət-ənənə xüsusi- yətlərini inkar etmir və göstərir ki, Allah özü bu xalqları belə yaratmış- dır ki, bir-birini yaxşı tanısinlər. Ancaq dil və rəng fərqləri, mədə- niyyət xüsusiyyətləri heç vaxt bə- rəbersizlik üçün əsas ola bilməz Quran surələrindəki müddəaların və xəlifələrin dediklərinin analizi

nin tənzimlənməsi, müqavilə öh- dəliklərinə riayət olunması və hətta bu öhdəlikləri pozanların cəzalan- dırılması məsələləri də öz əksini tapmışdır.

İslam və Türk sivilizasiyaları- nın unikal vəhdət məkanlarından və önəmli mərkəzlərindən biri ol- muş Azərbaycan da islam dininin maddi və qeyri-maddi irsinin zən- ginləşməsinə hər zaman töhfəsini vermiş, islam mədəniyyətinin ümumdünya əhəmiyyətinin yüksəl- məsində mühüm rol oynamışdır. Bu baxımdan, Azərbaycan islam dnyasında öz aparıcı mövqeyini qoruyub saxlamış, islami dəyərləri mühafizə edən və gələcək nəsillə- rə tolerant bir əxlaqla ötürən mü- qəddəs torpaqdır. Müsəlman dün- yasının mühüm tərkib hissəsi olan Azərbaycan islam mədəni irsinin yaranması və qorunub-saxlanma- sında önəmli məkanlardan biri ki- mi tanınır. VII-VIII əsrlərdən etiba- rən Azərbaycan ərazisində geniş yayılmış islam dini xalqımızın mə- nəvi həyatını daha da zənginləş- dirmiş, tarixin sonrakı mərhələlə- rində onun həyat tərzini və birgə- yaşayış normalarını müəyyən edən əsas amillərdən birinə çevril- mişdir.

Xalqımız öz tarixi keçmişinə, mədəni sərvətlərinə hörmətlə ya- naşmış, hətta 1918-ci ildə yaran-

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında
Kütləvi İnformasiya Vasitələrinin İnkişafına
Dövlət Dəstəyi Fondu

KİVD F

www.kivdf.gov.az

Bu yazı Azərbaycan Respublikası Prezidenti yanında Kütləvi İnformasiya Vasitələrinin İnkişafına Dövlət Dəstəyi Fondunun maliyyə dəstəyi ilə "İnsan hüquq və azadlıqlarının müdafiəsi, vətəndaşların hüquqi, siyasi mədəniyyət səviyyəsinin yüksəldilməsi, sosial və siyasi fəallığının artırılması" istiqaməti çərçivəsində hazırlanıb

İSLAMDA BEYNƏLXALQ HUMANİTAR HÜQUQ

dirib xarabaya çevirməyin, ağadan kəsib kormamayın". Peyğəmbərin vida xütbəsində də bəzi məqamlar beynəlxalq humanitar hüquqla bi- lavasitə bağlıdır. Məhəmməd əley- hissəlam hicrətin 10-cu ilinin zilqə- də ayının 25-də (632-ci ilin 21 fev- ralında) özünə canidildən bağlı olan 100 minlik bir əshabə ordusu ilə Həccə getmək qərarına gəldi. Tarixə Vida Həccə kimi daxil olmuş bu səfər əsnasında Məhəmməd əleyhissəlam öz yaxın əhsabələrini- nə həccin bütün əməllərini. həcc ziyarətinin qayda-qanunlarını lazı- mınca öyrətdi. Həcc əsnasında Ərəfatda və Həccdən Mədinəyə qayıdarkən Qədiru-xumm adlanan yerdə vida xütbəsi söyləyən Pey- gəmbər əleyhissəlam bu tarixi xüt- bəsində islam dininin gələcək inki- şaf yollarını müəyyənləşdirdi. Pey- gəmbər öz xütbəsində müsəlman- ların bir-biri ilə qardaş olduqlarını, bir-birinin canlarına və mallarına qəsd etməmələrini, qohumluq, ailə tellərinin müqəddəs olduğunu, hər bir müsəlmanın qadınlarla, kölələ- rə yaxşı davranmalı, nəzakətlə rəf- tar etməli olduğunu bildirdi.

"Bir ərəbin ərəb olmayan yan- bançıdan, bir başqasının isə hər hansı bir ərəbdən üstün cəhəti yoxdur. Çünki bütün insanlar Adəm oğullandı. Adəm də torpaq- dandır... Kölələrə öz yedikləriniz- den yedirin və geyindiklərinizdən

belə bir nəticəyə gəlməyə əsas ve- rir ki, beynəlxalq humanitar hüqu- qun bəzi prinsiplər müddəaları on- larda düzünə və ya yanakı formada öz ifadəsini tapmışdır. Məsələn, yalnız qarşılıqlı döyüşlərdə iştirak etmək (əl-Bəqərə surəsi, ayə 190), haram aylarında qarşılıqlı olaraq döyüşdən imtina etmək (ət -Tövbə surəsi, ayə 2, 3, 5), bəşər əhlinə zülm etməkdən çəkinmək (Ali-İm- ran surəsi, ayə 108). Dinin yayıldı- ğı ilk vaxtlarda silahlar kütləvi və məhvedici olmadığına görə islam- da silah tətbiq edilməsi problemi demək olar ki, nəzərdən keçirilmə- mişdir. İslam humanitar hüququ üzrə mütəxəssis olan Ben Aşur isə göstərir ki, "hərbi hiylələr də daxil olmaqla qələbənin əldə edilməsi üçün bütün vasitələr qanuni hesab olunurdu". Beynəlxalq humanitar hüquq qeyri-qanuni əmri yerinə yetirməyi qadağan edir və belə əmri yerinə yetirilməsinə görə şəxsin məsuliyyət daşdığını mü- əyyənləşdirir. Bunun ilk rüşeymləri Qurani-Kərimdə öz ifadəsini tapıb: "(Günah etməklə) həddi aşanların əmrinə tabe olmayın (onlara boyun əyməyin)!" (əş-Şuəra surəsi, ayə 151). Göründüyü kimi, islamda hu- manizm prinsipləri, döyüşlərdə iştirak etməyən şəxslərin mühafizə- si, döyüş aparması metodlarının məhdudlaşdırılması, işğal edilmiş ərazilərdə mülki əhalinin vəziyyəti-

miş Azərbaycan Xalq Cümhuriyyə- tinin dövlət simvolu olan bayrağın- da islama mənsuqluğunu əks et- dirmişdir. SSRİ-nin tərkibində ol- duğu dövrdə basqılara məruz qal- masına baxmayaraq, xalqımız dini ibadət gahların və məscidlərin bir hissəsini qoruyub saxlamış, dini dəyərlərinə sadıq qalmışdır.

Müstəqillik dövründə islam ələ- mi ilə münasibətlərin qurulması və inkişaf etdirilməsi Azərbaycanın xarici siyasətinin prioritet istiqə- mətindən birini təşkil etmişdir. Azərbaycanın ilk diplomatik missi- yaları məhz müsəlman ölkələrində fəaliyyətə başlamış, dövlətimiz qı- sa zamanda İslam Əməkdaşlıq Təşkilatı, İslam Təhsil, Elm və Mə- dəniyyət Təşkilatı kimi müsəlman dnyasını birləşdirən qurumların fəal üzvünə çevrilmişdir. Azər- baycan İslam həmrəyliyinə möhkəm- lənməsinə töhfə verən İOT Gənclər Forumu, İOT Əmək Mərkəzi, İOT-ə Üzv Dövlətlərin Jurnalistləri Assosiasiyası kimi yeni qurumların yaradılmasının təşəbbüskarı olmuşdur. Eləcə də ölkəmiz müsəlman dnyası ilə əlaqələrin genişləndirilməsinə xidmət edən iki- tərəfli və çoxtərəfli əməkdaşlıq for- matları qurmuş, bu çərçivədə hə- yata keçirilən bir çox layihələr qar- şılıqlı münasibətlərin möhkəmlən- məsinə yönəlmişdir.

Azərbaycan İslam dnyasında

mövcud münaqişələrin həllinə öz töhfəsini əsirgəmir, problemlərin ədalətli həlli ilə bağlı müzakirələ- rdə birmənalı olaraq beynəlxalq hü- ququ müdafiə edir və öz prinsiplial mövqeyini həmişə qoruyub saxla- yır. Azərbaycan 2013-cü ildə "Qüds şəhərinin inkişafına dair strateji planın maliyyələşdirilməsi üçün donor konfransı"na, eləcə də "Fələstin dövlətinin dəstəklənməsi üçün İslam maliyyə təhlükəsizlik şəbəkəsinin yaradılması" adlı konfransa ev sahibliyi etmiş və bu məqsədlər üçün ciddi məbləğdə ianə ayırmışdır. 2015-ci ildə İslam Əməkdaşlıq Təşkilatına üzv dövlətlərin Xarici İşlər Nazirlərinin Şu- rası tərəfindən "Ermənistan Res- publikasının Azərbaycan Respub- likasına qarşı təcavüzü nəticəsində işğal olunmuş Azərbaycan torpaqlarında islam dininə aid tarixi- mədəni irsin və ibadət ocaqlarının dağıdılması və təhqir olunması"na dair qəbul olunmuş qətnamənin zorakılıq və ayrı-seçkililiyin Ermə- nistan tərəfindən yürüdülməsinə siya- sətərin tərkib hissəsi olduğunu büt- ün dünyaya açıq şəkildə bəyan etmişdir.

İslam dini-mənavi dəyərlərinə sıx bağlı olan Azərbaycan həm də dünyada multikulturalizmin mərkəzlərindən biri kimi tanınır. Azər- baycanda mədəni müxtəlifliyin, et- nik və dini tolerantlıq mühitinin tə-

min olunması böyük nailiyyətdir. Azərbaycanda heç vaxt dini və milli ayrı-seçkilik olmamış, bütün dinlərin nümayəndələri dinc və qarşılıqlı anlaşma şəraitində yaşa- mışlar. Bu, Azərbaycan xalqının həyat tərzidir, irəliləyən doğru inamla getməyin ən optimal yoludur.

Azərbaycan mədəniyyətlərara- sı dialoqun gücləndirilməsi üçün praktiki addımlar atır. Hər il Mədə- niyyətlərarası Dialoq Forumu, Beynəlxalq Humanitar Forum və digər bu kimi böyük beynəlxalq tədbirlərə ev sahibliyi edən Bakı şəhəri artıq "Humanitar Davos" adını qazanmışdır. Hazırda bütün dünya Yaxın Şərq və Afrika ölkə- lərindən Avropaya pənah aparən miqrantların necə aqressiv qarşı- landığını, islamofob meyillərin açıq şəkildə özünü büruzə verdiyi- nin şahidi olur. 2016-cı ilin Azər- baycanda "Multikulturalizm ili" elan edilməsi bir daha dünyaya göstərdi ki, müxtəlif dinlərin, mil- lətlərin, etnik qrupların nümayə- ndələri bir ölkədə, eyni səma altın- da rahat, ləyaqətlə yaşaya bilərlər. Azərbaycan nəinki ölkə daxilində etnoslararası, dinlərarası münasi- bətləri ən yüksək səviyyədə tənzimləyir, həm də dünyaya tolerant- lıq və multikulturalizmin mütərəqqi modelini təqdim edir.

VAHİD ÖMƏROV,
fəlsəfə üzrə fəlsəfə doktoru